

Van het gebruik van sterke drank in oude tijden en de kwalijke gevolgen

'Drinkende arbeiders denken niet, denkende arbeiders drinken niet'

Deel I

Door D.R. Wildeboer te Buitenpost,
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen

Het gebruik van sterke drank kent al een heel lange historie. In de beide artikelen die zullen volgen zal aandacht worden besteed aan de drankgewoonten, de ellende die hieruit voortkwam en de drankbestrijding. Vooral de situatie in de 19e eeuw komt aan de orde. Verder zal melding worden gemaakt van de personen die op 1 november 1881 in de gemeente Achtkarspelen een tapvergunning hadden en de maatregelen van de overheid om het misbruik van sterke drank tegen te gaan. In totaal kon men destijds op 78 adressen sterke drank kopen.

Bij allerlei gelegenheden kwam er vroeger sterke drank aan te pas. Het begon al bij de geboorte van een nieuwe wereldburger, waarbij de blijde gebeurtenis werd beklonken en bedronken. Op de kraamvisites ging de 'brandewynskop mei boerejonges' bij de vrouwen rond. De aanwezige jeugd werd bij een dergelijke gelegenheid ook met deze traktatie in kennis gebracht. De kleinsten die mochten komen te 'popbesjen' kregen een 'sûkerbak' (beschuut met suiker). Voor de mannen kwam dan jenever of brandewijn op tafel. De benamingen hiervoor waren: 'kleare', 'klearebare', 'skjinne', 'skjinne mei sûker' oftewel een 'bitertersje'. Niet alleen bij hoogtijdagen werd sterke drank gebruikt. Bij gewone visites kwam dit in bepaalde kringen ook al voor. Er waren veel ongezochte gelegenheden om de drankfles te voorschijn te halen. Het waren vaak eeuwenoude tradities, waaraan men zich moeielijk kon onttrekken. Op boerderijen gaf de hooi- en graanoogst zelfs de aanleiding om elke dag naar de fles te grijpen. Maar in andere bedrijfstakken was het niet anders gesteld. Wanneer op zaterdagavond het loon werd uitbetaald, gaven veel werkgevers een 'romervol' als toegift. In het rekeningboek van de kerkvoogdij van de Hervormde gemeente te Buitenpost kan men nu nog lezen dat bij de bouw

van een nieuwe pastorie in 1727, jenever voor de arbeiders werd gekocht. Dit behoorde dus tot de normale fatsoensnormen in die tijd. Triest genoeg werden veel werknemers slachtoffer van deze zeer slechte gewoonten. Het geregeld gebruik leidde tot gewoonte, gewoonte tot behoefte en voor een aantal zwakke broeders een rampzalig einde. Toch had men zeker oog voor de gevolgen van overmatig gebruik. In 1822 waren er al gemeenten in Friesland met een verbod van het tappen van sterke drank na 10.00 uur 's avonds. Kerkenraden hadden in die dagen ook al met dit probleem te maken. In een notulenboek werd toen de volgende zin geschreven: 'de kerkeraad betuigt haar hartelijk leedwezen dat de verwoestende drankzucht bij zo menig-een wordt ingevolg'd, niettegenstaande de rampzalige gevolgen'.

Tapperijen in Achtkarspelen

In het gemeenteverslag van 1860 kunnen we lezen dat Achtkarspelen des-

tijds 123 adressen telde waar sterke drank werd verkocht. Er was voor de verkoop nog geen vergunning nodig, maar wel moest een patentrecht van f 20,- per jaar aan de gemeente worden betaald. Blijf men in gebreke om dit bedrag te voldoen, dan volgde onherroepelijk een verbod om te tappen. Er waren maar weinig personen die alleen van de drankverkoop konden rondkomen. Zeker een kwart had een winkel, waar naast drank allerlei andere artikelen werden verkocht. Verder kwamen diverse andere beroepen onder de tappers voor. Voorbeelden hiervan waren: verwer, kuiper, schuitemaker en landbouwer.

De eerste Drankwet

In de loop van de 19e eeuw was men overtuigd geraakt van de noodzaak om het toenemend drankgebruik te beperken. Men wilde een wettelijke regeling. Uiteindelijk trad per 1 november 1881 een Drankwet in werking, houdende wettelijke bepalingen tot regeling van de kleinhandel in sterke drank en tot beteugeling van de openbare dronkenschap. Ieder die sterke drank wilde verkopen moest nu een vergunning aanvragen. Na 1 november 1881 bleek dat het aantal vergunninghouders in Achtkarspelen was teruggelopen tot 78. Het gemeentebestuur van Kollumerland gaf in deze krant in meerdere

afleveringen uitvoerige voorlichting over de nieuwe wet aan de ingezetenen. Om u een indruk te geven van de achtergronden en de situatie van die tijd, volgt hierna het begin van het voorlichtingsartikel. 'Sedert meer dan een halve eeuw zijn hier te lande stemmen opgegaan tegen het toenemend drankgebruik. Over de wenschelijkheid om dat gebruik te beperken, om de openbare dronkenschap tegen te gaan, was men het spoedig eens; doch ten opzichte der middelen om het kwaad uit te roeien, liepen de meeningen te zeer uiteen. Terwijl van den eenen kant werd aangedrongen op het nemen van wettelijke maatregelen, zooals al sedert jaren in andere staten van Europa en Amerika bestonden, meende men aan den andere kant, dat alleen van godsdienst en onderwijs in dezen heil te verwachten was. Doch hoezeer godsdienst en wetenschap de verderfelijke gevolgen van den alcohol in 't licht stelden, hoezeer afschaffings- en matigheidsgenootschappen

tegen den vijand van 't volksgeluk in 't strijdperk traden, het drankgebruik nam toe, de openbare dronkenschap werd steeds erger. Toen werd van vele zijden bij de regeering aangedrongen op het indienen van eene wet, om de woekerplant het verder doordringen te beletten. En thans, na veel geschrijf en gepraat, na tal van discussiën en beschouwingen, is die wet tot stand gekomen en betaamt het voor- en tegenstanders haar te eerbiedigen'. Verder kende de wet een z.g. uitsterfingsysteem. Bij overlijden en verhuizing verviel de vergunning. In andere gevallen mocht de vergunning worden

verkocht en ging dan gelden voor een ander pand. Een volledige vergunning was veel geld waard.

Stille kroegjes

Vanzelfsprekend waren er steeds meer lieden die zonder vergunning sterke drank verkochten. Het was blijkbaar een gemakkelijke bijverdienste. Bij het onderzoek in de rechterlijke archieven kan men een hele serie van dergelijke overtredingen tegenkomen. Zo stond er in 1884 een zekere Wietske de Vries uit Harkema voor de rechter. De jongedame telde nog maar 17 lentes. Zij werd er van beschuldigd zonder vergunning sterke drank te hebben verkocht. Op de zitting verschenen 4 getuigen, waaronder de 32-jarige Eble Lykles Hoekstra, scheepstimmerman te Bergum. Na het afmaken van een karwei in de buurt wilde Hoekstra zijn knechten trakteren. Hij had hiervoor het stille kroegje van Wietske gekozen. Nadat de mannen het nodige hadden gedronken, wilde de timmerman beta-

len met een gulden. Maar toen was er een probleem, want Wietske kon die gulden niet wisselen. Om dit op te lossen had Hoekstra nog maar twee 'dikoppen' besteld, zodat alle verteringen met de gulden konden worden voldaan. De prijs van een borrel was vijf cent. Bij het verlaten van de woning door de timmerlieden, was plotseling veldwachter Das op het toneel verschenen. Hij maakte proces-verbaal tegen Wietske op en nam de hele drankvoorraad in beslag. Na verloop van tijd volgde de rechtzitting. De jeugdige beklagde verklaarde voor de rechter dat ze de mannen wel drank had geschonken, maar geen geld had ontvangen. Ook na de verklaringen van alle vier aanwezige getuigen, bleef Wietske er bij dat ze niet voor de geschonken borrels was betaald. Het feit werd bewezen geacht en het vonnis luidde: f 15,- boete of 3 dagen gevangenisstraf.

Opname van omstreeks 1950 aan de Optwizel te Twijzel. Het café 'Jachtlust', links, met uithangbord, stond tegenover het huidige pompstation van Hulshoff. De benzinepompen (met de schelpen) waren toen nog aanwezig.

De kwalijke gevolgen van het overmatig drankgebruik

In de archieven van de arrondissementsrechtbank te Leeuwarden, die kunnen worden geraadpleegd op het Rijksarchief Friesland, zijn veel gevallen te vinden, die te maken hadden met drankmisbruik. Onderstaand volgen een paar gebeurtenissen in Twijzel en Surhuizum van vele jaren geleden.

De lamp ging uit

Op zaterdagavond 16 januari 1884 was het druk in het café van de weduwe De Boer te Twijzel. De sfeer was echter niet zo gemoedelijk als gewoonlijk. Een 22-jarige Ebe, boerenknecht van beroep, die ook in het dorp woonde, zat maar steeds met luide stem tegen de andere gasten op te scheppen. Hij riep telkens dat hij iedereen met het vechten de baas zou zijn. Tegen sluitingstijd, toen de opschepper de nodige drank binnenhad, ging hij plotseling op een stoel staan en daagde elke aanwezige uit om met hem op de vuist te gaan. "Wie is hier de sterkste schreeuwde hij". Niemand reageerde hierop, maar de dochter van de kasteleinse kwam wel in actie. Zij rende naar de lamp en blies deze vlug uit. Alle bezoekers maakten zich snel uit de voeten. Ook Ebe ging weg, maar deze raakte buiten slaags met een andere boerenknecht Hart genaamd. Toen het vechten wat bedaarde, kwam de veldwachter opdagen en gaf Ebe een be-

keuring. Na verloop van tijd volgde de rechtzitting en werd de kasteleinse opgeroepen als getuige. Zij verklaarde hier, dat na het uitblazen van de lamp door haar dochter en het haastig weglopen door iedereen, ze de buitendeur op slot had gedaan. Ze wilde beslist

geen vechtpartij binnenshuis hebben. Van de vechtpartij tussen Ebe en Hart op het erf had zij niets gemerkt. Ebe had deze keer geluk. Er volgde geen veroordeling.

Holle kerels

In de oudejaarsnacht van 1910 op 1911 hadden Sjoerd K. en Jan A. in hun woonplaats Surhuizum de jaarwisseling met de nodige slokjes gevierd. Na het verlaten van de kroeg waren ze dan ook in een overmoedige bui geraakt. Ze meenden dat ze iedereen die ze tegenkwamen, wel de baas konden. Het toeval wilde dat de beide maten even buiten het dorp twee politieagenten troffen, genaamd Maarten van der Guchte en Hisse van 't Veer, die daar liepen te surveilleren. Bij het zien van de agenten begonnen Sjoerd en Jan met hun messen te zwaaien en liepen vervolgens met deze geopend op de wetsdienaren af. Ze schreeuwden op luide toon: "Kom hier holle kerels, we zullen jullie in riemen snijden, je dood steken, je kop van de romp afsnijden". Van der Guchte trok hierop zijn dienstrevolver en dreigde de jonge mannen hiermee. Dit had succes, want Sjoerd en Jan maakten zich snel uit de voeten. Op 8 maart 1911 was de rechtzitting. De beklaagden waren niet komen opdagen. Ze werden bij verstek veroordeeld tot 3 maanden gevangenisstraf wegens 'bedreiging met enig misdrijf tegen het leven'. De agenten vertelden de rechter nog dat het die nacht in Surhuizum erg onrustig was geweest. Er was zelfs een persoon aangehouden die op de openbare weg met een revolver had geschoten.

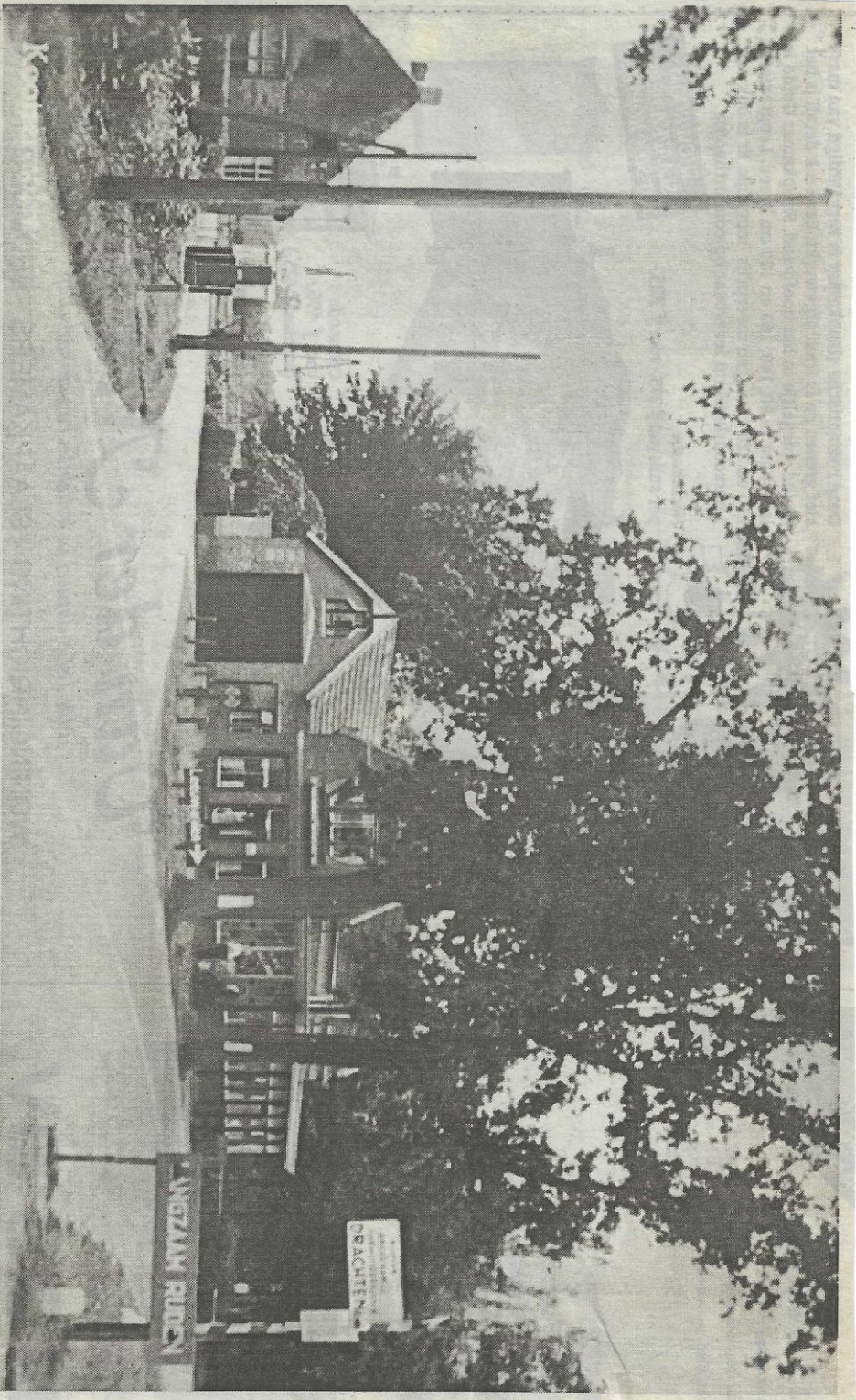
Ten slotte

Dit is het einde van het eerste deel. In de tweede en laatste aflevering komt de drankbestrijding aan de orde en wordt het verhaal verteld van een moord te Surhuisterveen in het jaar 1911. Deze trieste gebeurtenis was een geval van 'zinloos geweld' en hield ook verband met drankmisbruik. Lijst van vergunninghouders tot verkoop van sterke drank in het klein op 1 november 1881 in Buitenpost, Twijzel, Kooten en Drogeham. N.B. Twijzelerheide was destijds nog geen zelfstandig dorp. De naam van het dorp Kooten werd eerst in 1959 veranderd in Kootstertille. In 1881 bestonden alleen huisnummers als adres-aanduiding. De laagste nummers begonnen in het oosten van het dorp en liepen dan verder in westelijke richting op.

Café HOLLEMA
KOOTSTERMOLEN
Dinsdag 15 Januari
 's avonds half acht
Tooneelvoorstelling
voor GEHUWDE

Advertentie uit 1929 in de Kollumer Courant.

Naam en voornaam	huisnummer in 1881, beroep	vergunning gold voor:	bijzonderheden
Buitenpost: Rinze Gerrits Haijema	8, koemelker	de enige kamer	naam: 'Het zwarte Paard' (vervallen in 1885), nu: Oost
Wed. Arjens Ates Bruinsma	13, tapper	de voorkamer	later: Hendrik Bruinsma (vervallen in 1899), nu: Oost (De Horne).
Jan Harmens van der Veer	14, tapper	de noordelijke kamer	naam: 'De Laatste Stuiver', later: o.a. Jan Pama, nu: Oost
Luitzen Minzes Bosma	68, winkelier	de winkel	later: o.a. Jan Gorter
Bareld Lammerts de Jong	84, herbergier	de gelagkamer in bovensaal	later: o.a. Radersma en Bol-ling, nu: hoek Voor/Stationsstraat ('De Roskam')
Tjerk Hendriks Pol	98, winkelier	de winkel en woonkamer	later: o.a. Anné v.d. Meulen (vervallen in 1914)
Wiebren Hendriks Korenstra	135, winkelier	de winkel	vervallen in 1882
Gijsbert Feddes Haagsma	138, winkelier	de winkel	vervallen in 1915, nu: Voorstraat
Bote Beitsma	140, tapper	de oostelijke kamer	nu: Voorstraat
Johannes Takes Wouda	146, winkelier	en winkel	later: o.a. Cornelis de Jong
Sander Hendriks Luurs	160, herbergier	de jachtweide en bovensaal	
Twijzel: Andries Stevens de Meer	3, winkelier	winkel	Tsjerkebuorren
Hart Sjoerds de Boer	26, tapper	de enige kamer	Tsjerkebuorren
Sjoerd Binnes de Boer	48, tapper	voorkamer	Tsjerkebuorren
Ebe Tjeerd Rispens	55, herbergier	oost. woonkamer en bovensaal	Tsjerkebuorren 'De Drie Witte Kannen'
Jan Fokkes Kloosterman	68, winkelier	winkel en voorkamer	
Wiebe Eelkes van der Meulen	98, tapper	voorkamer	
Tabé Jans Koorda	99, tapper	zuid. kamer	
Hebeltje Binnema (wed. Jan Jans Hulshoff)	107, winkelier	winkel	Optwizel, namen: 'In de kleine Ster' en 'Jachtlust', nu: Optwizel; in 1907 vervallen
Harm Reinders Veenstra	150, tapper	woonkamer	nu Rykswei (onder Kootstertille)
Sije Ypes van der Veen	175, winkelier	woonkamer en winkel	Op de Heide (Wyldpaed) (nu Twijzelerheide)
Dirk ten Berge	180, winkelier	woonkamer en winkel	Op de Heide (nu Twijzelerheide)
Eelke Douwes de Jong	193, winkelier	woonkamer en winkel	Op de heide (nu Twijzelerheide)
Kooten: Wiebe Lammerts de Jong	5, herbergier	gehele huis	Kootstermolen (later: o.a. R. Hollema)
Klaas Tjerks van der Meulen	19, tapper	voorhuis	De Koaten
Jan Aukes Wijma	61, winkelier	winkel	
Geert Goïnga	92, kuiper	kamer	
Jan Binnes van der Leij	94, herbergier	noord.kamer	1907: vergunning vervallen bij de Kootstertille (later o.a. Kooistra). Oorspr. naam: 'Op het Fortuin'
Wed. Pieter Jans Hulshoff	104, herbergier	zuid. kamer	bij de Kootstertille idem (in 1907 vervallen)
Minne Jans Posthumus	106, winkelier	winkel	Kootstertille
Wytze Berends Kimp	107, tapper	woonkamer	Kootstertille
Jelte Rinzes Kramer	123, koopman/winkelier	winkel	Kootstertille
Klaas Dirks Gorter	139, slijter	voorhuis	Kootstertille
Drogeham: Freerk Jans Oosterbaan	32, smid	beide woonkamer	later o.a. S. Beerstra, naam: café 'De Ham'
Jan Wijbrens Wijma	36, winkelier	winkel en voorkamer	'Het Gouden Wagentje'. 1906: verg. vervallen
Wed. Andries Teunes Alting	44, tapper	de enige kamer	De Kromelle
Anne Hantjes Veenstra	109, winkelier	woonkamer en winkel	Op de Heide

Bekend was het logement Kooietermolen aan de rijksweg Leeuwarden-Groningen bij de afslag naar Kooten en verder in de richting van Drachten. Uithalers waren o.a.: R. Hollema, M. Kuiper, K. Lauerman en J. Velman.

'Drinkende arbeiders denken niet, denkende arbeiders drinken niet'

*Van het gebruik van sterke drank in
oude tijden en de kwalijke gevolgen*

*"Goede wijn en bier,
Verkoopt men hier,
En ook goede kost,
Tot ieders gerief voor honger en dorst"*

*"Al wie hierin komt treden,
Dien bid ik, dat niet scheldt,
Maar drinkt met rust en vrede,
En geeft den waard zijn geld"*

Dit waren in oude tijden rijmen op uithangborden van herbergen.

Uit Achtkarspelen

Samen waren ze als vrienden bij elkaar. Twee makkers reden op hun stalen ros naar Harkema-Opeinde, maar alles moest voor hen wijken. De blanke messen zwaaiden door het luchtruim, al bleef het bij dreigen. Vijf der andere makkers waren ook te Drogeham, waarbij de persoon die kort geleden op Ameland in zijn zitvlak werd gestoken. Deze werd nu de held van den avond of middag. Het was 7 uur. Hij verwondde achtereenvolgens J. v.d. V in zijn hand, D.J. kreeg een gevaarlijke steek in de borst en J.J. z'n neus... rits in tweeën, F.O. z'n jas gekerfd. Gelukkig verscheen onze veldwachter, die den gevaarlijken kameraad zijn mes ontnam. Nu werd de woede der 4 gewonden gekeerd en de dader K.K. bewerkt. Had veldwachter de Vos hem niet in bescherming genomen, de gevolgen zouden ernstiger geweest zijn. Drie getroffenen moesten dien avond nog onder behandeling van dr. Keyser worden gesteld, die bij ieder de steek en snijwonden moest hechten.

(Uit de Bergumer Courant van 22 mei 1914)

(deel II)

Door D.R. Wildeboer te Buitenpost,
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen

**In de tweede en laatste aflevering komt de geheelonthouders-
beweging aan de orde. Verder wordt o.a. het verhaal verteld
van een moord te Surhuisterveen in het jaar 1911 en andere
gewelddadigheden die verband hielden met drankmisbruik.**

De drankellende was gedurende de 19e eeuw in alle lagen van de bevolking toegenomen. Het gevolg hiervan was dat er geheelonthoudersverenigingen ontstonden die de totale onthouding van alcoholhoudende drank propageerden. Het opkomend socialisme in die tijd begon dit drankkwaad te bestrijden. In het 'Friesch Volksblad' verschenen regelmatig artikelen van O. Stellingwerf, die voorstander was van een gehele onthouding. Bekend is nog steeds de spreuk van de bekende socialistische voorman F. Domela Nieuwenhuis: 'drinkende arbeiders denken niet, denkende arbeiders drinken niet'. In 1935 telde de Nederlandse Vereniging tot afschaffing van alcoholhoudende dranken in Nederland 19000 leden, waarvan 8000 in Friesland, deze provincie telde dan ook verweg de meeste plaatselijke afdelingen, die in veel gevallen een zang- of toneelclub hadden. Op cultureel gebied waren deze verenigingen in verschillende plaatsen van groot belang. De uitvoeringen trokken veel volk. De 'Blauwe Vaan', hoewel een landelijk blad, werd in Friesland veel gelezen. Behalve bovengenoemde vereniging, waren er nog verschillende andere organisaties die hetzelfde doel nastreefden. Er was ook een Nederlandse Christelijke Geheelonthouders Vereniging actief. Verder was er nog een Jeugdbond voor Onthouding, voortgezet in de Vrije Jeugdbeweging. De Friese Propaganda Commissie organiseerde de zg. Blauwe Weken. Eén van de activiteiten (o.a. in de jaren vijftig van deze eeuw), was het ophan-

gen van spandoeken boven de straten. In vrijzinnige kringen leefde de beweging het sterkst. In de loop der jaren liep het aantal leden van de geheelonthoudersverenigingen langzaam terug. In deze tijd is het de Algemene Nederlandse Drankbestrijdings Organisatie (ANDO), die in Friesland nog acties houdt. Helaas zijn deze activiteiten nog steeds een bittere noodzaak.

'Hamsterheidjers bennen wij'...

Drie jonge mannen van de Hamsterheid maakten in het begin van deze eeuw het wel heel erg bont. Het waren de gebroeders Rinze en Sjoerd K. en Frederik van der V. Ze hadden de gewoonte om op zaterdagavond naar Surhuisterveen te lopen en na het innemen van de nodige sterke drank, waren ze een gevaar voor ieder die hen tegenkwam. Rond 7 uur in de avond van 22 december 1911 was het gezelschap in de herberg van Wouda geweest, hadden daar wat gedronken en een fles drank gekocht voor hun verdere tocht door het dorp. Ze droegen allen een mes en een revolver bij zich. Bij het verlaten van de kroeg hadden ze eerst maar eens in de lucht geschoten. Al zingend van 'Hamsterheidjers bennen wij en daar zijn de anderen maar strontjongens bij' liepen zij langs de openbare lagere school in de richting van de nieuwe brug. Toen ze de brug over waren en het kerkhof naderden kwam uit tegenovergestelde richting een fietser. Ze konden in het donker niet zien wie het was, maar Rinze riep: "Die zal van de fiets af". Rinze sloeg hierna met een

geopend mes op de fietser in en raakte hem in de bovenarm. Daarna zei de dader tegen zijn maten: "Ik heb hem een goede opneuker gegeven". Later zou blijken dat Repke Wijma het slachtoffer was. Een getuige op de rechtzitting verklaarde dat hij die avond in de buurt was geweest. Na het volgen van een bloedspoor, had hij Wijma bij de school aangetroffen. Hij dacht toen al dat Repke niet meer leefde. Het slachtoffer lag schuin op de rug tegen het hek. De fiets lag boven op hem en zijn klompen en de trappers van de fiets waren erg bebloed. Later in de avond werd het lijk naar de school gebracht. Dokter Keijser deed hier de lijkschouwing en constateerde een snede van drie en halve centimeter lengte in de elleboog. In het rapport werd als doodsoorzaak vermeld: 'verbloeding door een gesneden wond in de bovenarm'. Bij tijdige doktershulp zou het vast nog goed zijn afgelopen. Ongeveer een uur later op dezelfde avond kwam het drietal weer een fietser tegen. Dit was Tjeerd Kamstra uit Buitenpost die daar postbode was. Ook deze persoon kenden ze niet. Nu kwam Sjoerd in actie en gaf Tjeerd een messteek. Dit gebeurde met zo'n kracht dat het mes door het dubbele leer van de brieven tas en de fietscape heen ging en uiteindelijk zijn linker heup raakte. Kamstra liet die avond de wond nog behandelen door dokter Keijser. Op de rechtbank vertelde hij dat hij tien dagen lang de post niet had kunnen bezorgen.

Op de zitting van de arrondissementsrechtbank te Leeuwarden in de maand maart van het jaar 1912 werden in totaal 19 getuigen gehoord. Hier waren verschillende personen bij die het gezelschap in het donker op die zaterdagavond hadden gehoord en aan de route woonden waar ze al zingend en schreeuwend waren langs getrokken. De 52-jarige Jan Pama, arbeider, wonende op de Surhuisterveensterheid verklaarde het volgende: "In de avond

van 22 december 1911 omstreeks half acht liep ik aan de ene kant van de vaart in de richting van mijn woonplaats. Aan de andere kant van de vaart passeerden mij drie personen op het eind weg tussen de herberg van Wouda en de openbare school. Ik hoorde ze zingen: 'Al wie zegt van heide onder, die krijgt wat op zijn donder'. Verder schreeuwde één van hen: "Waar is veldwachter Dijkstra met zijn speurhond, die zullen we doodmaken". Hendrik van Kammen, 16 jaar, die in Surhuizum woonde, was het drietal op die avond tegengekomen en vertelde: "De een zeide ik zal dij een steek geven", daarop zei de andere: "Ik zal dij de kop afsnijden", de derde persoon stond aan de kant met een revolver te knippen. Hendrik had zich snel uit de voeten gemaakt. Een andere getuige was Foppe Oldenburger, 20 jaar, wonende te Surhuizum. Foppe kende de beklagden wel en maakte wel eens een praatje met Freerk van der V. Deze getuige vertelde het volgende: "In de avond van 22 december 1911 stond ik op de nieuwe brug te Surhuisterveen. Er was rumoer bij de herberg van de weduwe Postma. Ik hoorde de beklagden aankomen en herkende ze aan hun stemmen. Met Freerk heb ik gepraat over een vechtpartij in Duitsland, waaraan Sjoerd en Rinze hadden deelgenomen. De beide broers hebben daar tijdelijk gewerkt. Sjoerd had op die avond nog een fles half vol in de zak. Ik heb nog een borrel van hen gehad en zij hebben er ook een genomen. Ik heb nog hoord dat tegen Rinze werd gezegd: Hoe kon je dien vent zo steken? Rinze begon daarop te lachen. Verschillende inwoners van Surhuisterveen waren bang voor het drietal. Ze waren berucht in het dorp vanwege hun gewelddadigheden. Dit kwam naar voren uit de getuigeverklaring van de 50-jarige Else Postma, die een kuipersbedrijf had. "In de avond van 22 december 1911 was ik in mijn werkplaats nog bezig en hoorde op een afstand van ongeveer 100 meter schieten. Ik hoorde enig rumoer te midden van enige personen, die ik op afstand zag. Anna Nobach, die toevallig in de buurt was, zei tegen mij: dat zijn die lui van de Hamsterheide. Ik ben toen naar mijn moeder gegaan die een herberg op Vierhuizen heeft. Op mijn raad heeft zij de herberg toen gesloten. Toen ik er nog maar pas was, kwamen er een paar aan de deur. Egbert van der Bei, de knecht van mijn moeder zei, dat er niet meer getapt werd. Sjoerd K, die ik herkende, riep om drank. Ogenblikkelijk daarop werden vier glasruiten naast de zijdeur ingeslagen". Verder bleek op de rechtzitting dat de beklagden op de bewuste avond nog

verschillende personen in Surhuisterveen waren tegengekomen en dezen met messen hadden bedreigd. Ook kwam naar voren dat het drietal al diverse veroordelingen op hun naam hadden staan. Het waren steeds dezelfde delicten geweest. Na overmatig drankgebruik werden willekeurige voorbijgangers lastig gevallen en werden er vernielingen gepleegd. Tot een moord was het evenwel nog niet gekomen. In een vrij korte periode was dit al de derde moord in Achtkarspelen. Een broer van Frederik had twee jaar eerder iemand in Surhuizum vermoord. De rechter legde de volgende gevangenisstraffen op: Rinze 6 jaar, Sjoerd 2 jaar en 8 maanden en Frederik 2 jaar. De gebeurtenissen hadden een diepe indruk in de streek nagelaten. Er werd zelfs een gedicht over gemaakt, waarvan een gedeelte hierna volgt:

"Een ware gebeurtenis"

"Langs 't Nieuwe kerkhof aan de school
Was de weg met bloed bevestigd
Zoo werd het een en ander weer
Van deze moord ontdekt"

Het slot van het gedicht luidt als volgt:

"Dit is dan nu de derde moord
In Achtkarspelen begaan
Zij moesten zelf zegt het publiek
De doodstraf ondergaan"

Gebruikte bronnen/literatuur: Rijksarchief Friesland; Gemeente-archief Achtkarspelen; "Van de Mond der Oude Middellzee" (K.J. van den Akker)

Dit was een publicatie van de Stichting Oud-Achtkarspelen.

Een Gratis-Reclame.

In de „Nieuwe Gorredijkster Courant“ van 14 Maart 1929 komt onderstaande advertentie voor:

S. v. d. Vegt & Zoon

INFLUENZA.

Beter dan een blauwe rede
Is een goede borrel cognac,
Beter een borrel in uw corpus,
Dan een blauwe kraan op zak.

Daarom drink en blijf behouden,
Beter dronken toch dan dood;
Beechus slechts kan hier u helpen,
Drank geeft uitkomst in den dood.

Daarom drink en leef, wees vroolijk
Laet of toch van die droge sport,
Een doosje blauwe brave Hendrik
Is een nul op het ganzenbord.

Specialiteit in Cognac

We komen in de verzoeking, met dezelfde keurige poëzie te antwoorden, maar het lukt niet, de Sinterklaaslijd is te ver al voorbij en dergelijke schoone rijmen vloeien op 't oogstrik niet. Dan maar niets er van zeggen en denken: „de nonnes ligt er zóó dik op, dat iedereen wel begrijpt, dat hij daar geen geloof aan hoeft te slaan“? Dat is eigenlijk ook niet goed, maar geheel crastig opvatten kunnen we dit gedicht toch niet. Evenzins het signaleeren als een heel leelijk teeken des tijds — als een bewijs van onmacht van de firma v. d. Vegt. Dacht die nu beuach, dat onze Noordelijke menschen hier zullen invliegen, dat ze werkelijk uit angst voor den dood, en dan vooral als blauwe, brave Hendrik, cognac van v. d. Vegt zullen gaan drinken? De firma moest eens weten hoe vroolijk zij ons gemaakt heeft over haar rijmselarij — ze heeft dus aan één kant haar doel bereikt — maar . . . die droge sport, die laten we voorloopig nog niet gaan — integendeel, hoe meer we er weer in komen, hoe meer plezier wij in het werk krijgen. Blauw voelen we ons — braaf nog lang niet — dood nog heelmaal niet — en toe we in die erge kou naar buiten moesten dezen winter, kwamen we mischien wel eens in de verzoeking ons te wapenen met enkele kranten (desnoods blauwe), maar de borrel kwam niet in ons corpus — en die komt er zeker niet in door bovenstaand fraai vers.

Ons blauwen vangt u niet, firma v. d. Vegt, en wij zullen er voor vechten, dat hoe langer hoe minder geprosteerd wordt van uw product. En wij zijn zoo weinig bang voor uw succes, dat wij u hierbij een gratis advertentie in onze blauwe kraan aanbieden.

Utrecht. R. E. WIERENGA,
gem. arts.

Overgenomen uit de Blauwe Vaan van 22 Maart 1929.

In 1929 adverteerde een drankhandelaar uit Gorredijk regelmatig in de plaatselijke courant. Hij beweerde in de advertenties dat cognac het beste voorbehoedmiddel zou zijn tegen influenza. Toen op zekere dag deze middenstander ook nog ging adverteren in de vorm van een gedicht, was dit voor de geheelonthouders een brug te ver. De gemeente-arts van Utrecht (waarschijnlijk een hoofdbestuurslid) schreef een ingezonden stuk in 'De Blauwe Vaan', dat er niet om loog. De firma van der Vegt kreeg zelfs een aanbod voor de plaatsing van een gratis advertentie in het orgaan van de vereniging.

Lijst van vergunninghouders voor de verkoop van sterke drank in het klein, op 1 november 1881 in de dorpen Rottevalle (gedeeltelijk), Surhuisterveen, Surhuizum, Augustinusga, Stroobos en Gerkesklooster.

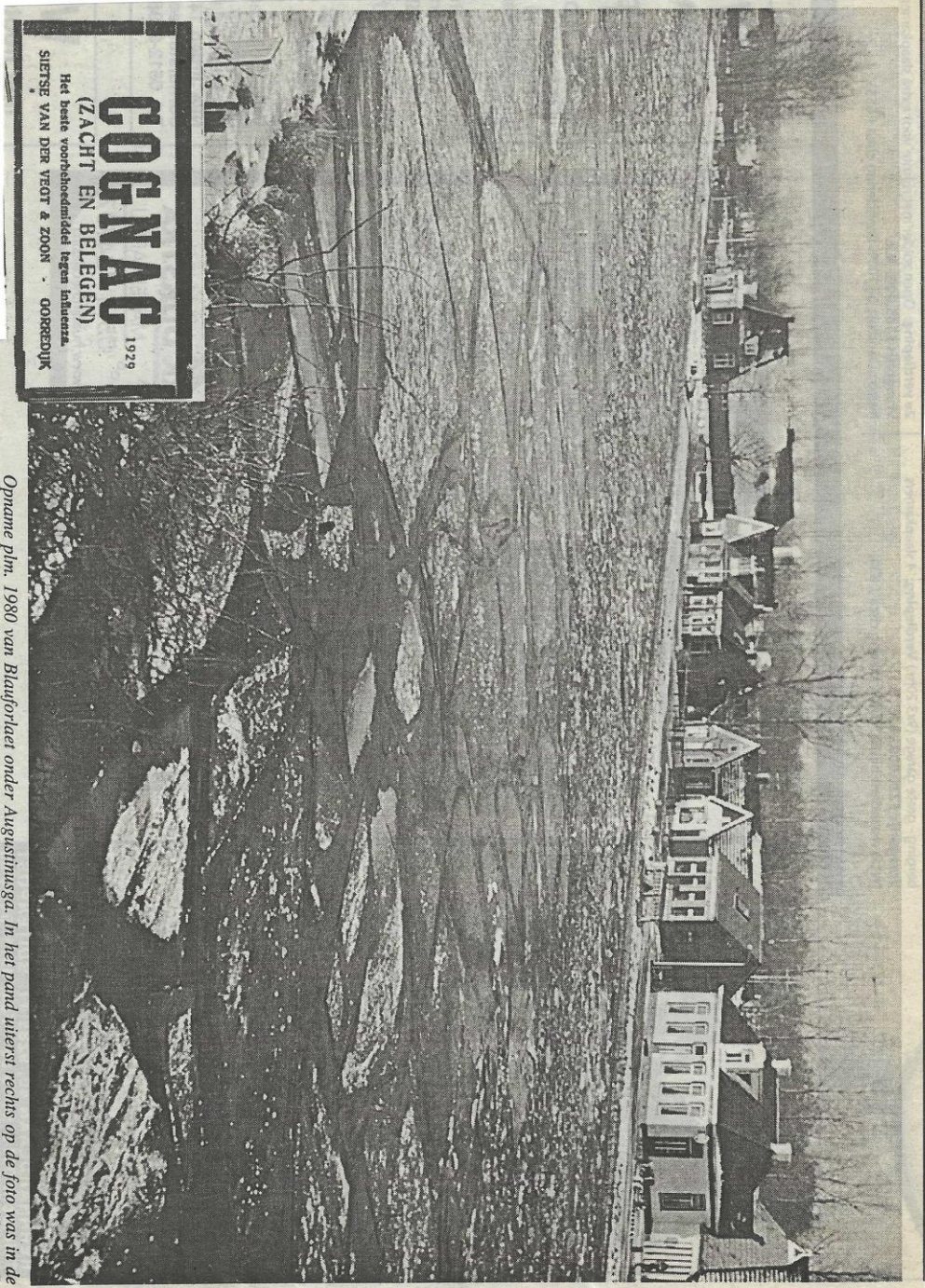
Naam en voornaam	huisnummer	beroep	vergunning gold voor	bijzonderheden
Rottevalle (ged.)				
Anne J. Keuning	17	verwer	voorkamer	
Johannes Freerks	71	koopman	voorkamer	Langewyk/Jachtffild
Windstra				
Surhuisterveen				
Jacobus Jans de Haan	17	arbeider	voor- en zijkamer	verg. in 1921 ingetrokken
Alphonse Warmolts	24	tapper		
Evert M. Borger	25	tapper		
Douwe van der Mei	26	tapper	voorkamers	
Wijbren Hielkes	28	tapper	woonkamer	verg. in 1912 ingetrokken
Praamstra				
Haring Gerlings Land	60	winkelier	woonkamer en winkel	op de Heide verg. in 1909 ingetrokken
Saapke Sipkes	167	tapper	noord. gedeelte	De Kolk
Oosterwald				
Wed. Jan Pieters	172	verwersbedrijf	voorkamer	De Kolk verg. in 1907 vervallen
Kingma				
Jan Binnes Hulshoff	174	landbouwer	woonkamer/ bovenlokaal	De Kolk verg. in 1916 ingetrokken
Douwe Bernardus	176	herbergier	2 beneden en 1 bov. vertrek	De Kolk later: o.a. v.d. Scheer
Fopma				
Albert Durks van der Schors	179	tapper	voorkamer/zijkamer-tje	De Kolk verg. 1907 vervallen
Antje Pieters van Dekken	231	herbergier	voor/achterkamer	later o.a. T.T. Knoop
Koop Oenes van der Velde	232	winkelier	winkel/voorkamer	verg. 1919 vervallen
Rinze Hielkes de Vos	233	winkelier	winkel/voorkamer	later o.a. Jelle Wouda
Elze Elzes Postma	244	koemelker	noord. ged. huis	verg. 1907 vervallen (Vierhuis)
Miente Luitzens van der Molen	280	schoenmaker	woonkamer	
Harm Keis Postma	297	koopman/ winkelier	winkel	
Klaas Brands	324	winkelier	winkel/voorkamer	
Veenstra				
Willem Tjallings Bos	334	tapper		op de heide
Surhuizum				
Doede Alles Brouwer	7	landbouwer	voorkamer	
Jakob Wilkes	12	winkelier	winkel/woonkamer	
Boonstra				
Halbe Jans	22	tapper		
Oosterhoff				
Jan Klazinga	37	kuiper	zuid. kamer	
IJe Jans Hulshoff	64	herbergier	beide voorkamers	verg. 1907 vervallen
Minze Durks Dijkstra	102	tapper		Ophuis
Augustinusga				
Freerk Jans Veenstra	16	tapper/koopman/veenbaas	woonkamer	Lutkepost verg. 1919 vervallen
Pieter Lammerts	24	tapper	woonkamer	Geawei
Boetes				
Nanne Gerrits Bouius	25	slager	woonkamer	Geawei later o.a. Eit A. Pel
Beitske Johannes	39	winkelier	woonkamer	later o.a. Douwe Fokkinga verg. 1914 vervallen
Boetes				
Gerritje Klazes van der Klift	47	tapper	zaal oost. deel huis	Blauforlaet later o.a. E. Fokkinga en Bolman
Jacob Annes	67	winkelier	winkel	
Kloosterman				
Eelze Jelkes	82	herbergier		
Fokkinga				
Hendrika Rozingh	101	tapper		
Pieter Gerrits Bouius	103	tapper		
Stroobos				
Freddrik Johannes van der Mei	56	herbergier	beneden/woonkamer	
Antje Veenstra	57	herbergier	gelag en zijkamer	
Geertje Wijbrens van der Veen (wed. Jochem Gerrits Nijdam)	74	winkelier	winkel	

Gerkesklooster
Kornelis Alderts
Brandtsma
Pier Geerts de Jong

111 99

winkelier
tapper

winkel en woonkamer

COGNAC

1929

(ZACHT EN BELEGEN)

Het beste voorhoedemiddel tegen influenza.
SIETSE VAN DER VEET & ZOOON · GOORREDIJK

Opname ph. 1980 van Blauforluet onder Augustinusge. In het pand uiterst rechts op de foto was in de 19e eeuw ook al een café gevestigd. Vanaf 1881 waren uitbaters o.a. Wed. Jan P. Faber, E. Fokkinga, J. Hoekstra, Bolman, P. Miedema en hans de fam. G. de Haan. (Foto: D.R. Wildeboer)

Verkoopning van het Logement DE NIEUWE HERBERG, te Buitenpost.

De Notarissen Mr. C. WIJNSMA, te Leeuwarden, en C. H. BEEKHUIS, te Buitenpost, zullen, op *Wensdag* den 12 Januarij 1853, des namiddags 4 uur, in na te noemen Logement, provisioneel presenteren te verkoopen:
Het LOGEMENT, genaamd *DE NIEUWE HERBERG*, te Buitenpost, bestaande in 4 Beneden- en Bovenvertrekken, allen *keuangen*, Keuken, *SCHOOR*, STALLING, KELDER, *Put*, *Rijshak* enz.; door de Wed. A. van der *Wal* wordende bewoond en gebrukt.

(advertentie uit de Leeuwarder Courant d.d. 5 januari 1853).

Dit logement werd in 1853 voor f 3518,- verkocht aan Douwe Wadman te Buitenpost, die tevens eigenaar was van 'De Roskam', aldaar. Een oudere naam voor dit pand was 'De Gouden Engel' of 'De Vergulde Engel' (nu Voorstraat 23).

P L A C A E T,

Tegens het onbehoorlijk Suypen en
Slempen by de Begravenisse der Dooden.

Het stadsbestuur van Leeuwarden waarschuwde in de 17e eeuw al tegen het 'onbehoorlijk Suypen'.